

SONG, TXINAKO MANDARINA

Arrinda Anes

Nel Tibet, sopra le porte
delle lamaserie
si puo leggere
la seguente iscrizione:
"Mille monaci, mille religioni".

(T. Lobsang Rampa)

Kamiloren etxea itsas-aldeko mendixka batean dago kresalari begira. Ifaf-aizeak, Norteak, Mendabalak, Egoiak, Naparreagoak... orok jotzen dute aldamen guztietatik.

Kamilo, bere gaztaroan, Ameriketatik ibillia zan, Panpas deritzan zelai zaba-lean, gautxoekin aberezaintzan. Orregaitik edo, bere etxe xaarrari "Buenos Aires" ipiñi zion izen.

Aspalditxo onetan, Mari-zintzo eta bera, biak, aterkia erabilli oi dute ogera-terakoan. Bai ba, istillak, etxe-inguruan bakarrik ez, etxe osoan agertzen dira, euri-zaparrada bat egiten duen bakoitzeko.

Gaur Deban, urtearen lenengo larunbatean, "Feria de Locos" deritzan azo-ka berezia ospatzen degu. Kamilok astoa erosi du galanta, astarra. Anton Burusoillek saldu dio merke. Kamilok ez daki zergaitik aiin merke; baiña nik esango dizuet zergaitia: astar mando ori berekoia eta buru-gogorra da esan ain beste, eta, ezetz esaten badu, ez du iñork bere artatik mogituko.

Ara zer gertatu zitzaion bein batez Antoneri: Errotako zubitik pasa bear garia eioteko; baiña, Periko Fortunak ezetz ez, ez zala pasako. Anton Burusoi-lllek, baietz, pasa bearko zuela... Eztabaida luzea. Errotaria, beste aldetik bie begira, parrez errementa bear.

- A zer asto pare! Orrela utzi bear al diok...?
- Au aiña banauk!
- Asto baten mende... Ai Anton, Anton, ireak egin dik.
- Nereak egin ? Ez orixe! Oraintxe bertan ikusiko dekl!

Besterik gabe astoaren tripa-barrenean bere lepoa sartu eta, sorbaldan astoa duelarik, errotara pasa zan...

- Ara, Fortunato, neu txapeldun!

Errotariak erriko tabernetan zabaldu zuen berria eta, arrezkero, taberna- tetik Anton agertzen zanerako "Amen gure kanpeoia"ka asiko ziran bezero guztiak. Asieran danen aurka ekiten zion: "Joriok adarra amamari". Baiña, orrenbestez, festa sutzea besterik ez zuen lortzen eta goiz-alde batean auxe erabaki zuen: Zoruen Ferian astoa saltzea. Prezioa merke ipiñi ezkeroz, iñu-xenteren bat agertuko zan asto zaar ura erostera. Alaxe gertatu zan gerta ere; Kamilok alako asto-puska ikusi zuenean, biotza mindu zitzaion.

- Zenbat?
- Berreun ogerleko.

– Eta, Bizkaian ogerlekoak zenbat errial ditu?
– Gizona, gizona “ogерlekoa” ogei errialekoa duk. Peseta batek lau errial, bost pesetak ogei errial. Bost peseta duroa duk. “Ogerlekoa” duroa duk. Nun-go munduan bizia aiz i, mutil?

– Beraz, berreun ogerleko, berreun duro. Panpasetatik etorria naiz eta an durorik ez genduan erabiltzen, ogerlekorik gutxiago oraindik...

– Dana dala eta dena den, berreun ogerlekok milla peseta osatzen dute. Milla peseta aragitarako ere balio dizkik onek...

Lenengo-ta-bat Kamilok agora begiratu zion astarrari, ortzak nolakoak ote zitun jakiteko. Ondoren buztana jaso ipur-zuloa ikusteko. Garbi-garbi ez zekien berak zertarako jaso bear zitzaion astoari buztana; baiña, ferietan orrelaxe egiten ijitoak, askotan ikusi zitun, ganaduren bat erosterakoan. Bere buruari inportantzi apur bat eman nai, gero trataoan ekiteko. Bere burua zuritu nai, alegia, Anton Burusoillaren aurrean.

– Milla peseta askotxo da; bosteun emango dizkizut oraintxe bertan. Eskura eman ere.

– Txo, txo (ama bizkatarra izanik, Bizkaiko esaera asko erabilli oi zitun Antonek bere lenguahean) ez zera lotzatzen ori esaterekin? Aragi utsetan baditu amar arrua gutxienez.

– Aragitan? Ezurretan esan naiko dezu. Ezurrak ugari asto onek, ipur-zuloa zikiña eta ortzak esterean pasata bezala...

– Ipur-zuloa zikiña? Eta, zer nai duk (ika asi zitzaion berriro ustekabean) egunero paperakin garbitzea kaka egiten duen bakoitzeko, ala...?

– Gaiñera, ortzak ere zatarrak.

– Eta Colgatekin garbitzea nai al duk goiz eta arratsalde...? I zoro bat aiz.

– Bosteun eskura eta ez ditzagun itzak alperrik galdu.

– Bosteun? Zoruen Ferian gaudelako...? Gutxienez bederatzireun bear dira.

– Ez, ez. Ori askotxo dek. Eun geiago ipiñiko dizkiat.

– Seireun peseta narratx orrelako astar ederragatik...! Ez zeudek danak Santaguedako zoro-etxean. Gutxienez zortzireun...

– Nere azken-itza, zazpireun eta “goazen pakean” apaizak elizan esaten duen antzera.

– Joanari eu nai badok (bizkaitarra berriro) apaizarekin, baiña azken-itza neurea bear dik: zazpireun t’erdi. Konprome ez ba aiz, artu astoa eta etxera noa berriro.

Kamilok bere kolkorako: “berreun eta berrogeita amar kendu zizkioat”.

– Bale da. Tok bostekoa!

Alkarri eskua eman eta biak alkarrekin tratao ospatzera Buruzurineko tabernara. An iji-ta-aja, txurrut emendik eta mokautxo bat artatik, txorixoa dala, buskantzak direla, tripakiak batetik, txuletak bestetik, gautxoen kontuak andik, astoaren goraltzak emendik... Aizkenerako astoaren irabaziak eta Kamilon merkaldiak, guztiak Buruzurineko kaxara. Balantzaka eta alkarri lepotik elduta irten zuten kalera. Antonek dirutxuak eta Kamilok astarra.

Pozik zijoan Kamilo etxera bidean; bai ba, asto arrek ogei erralde baiño geiago zitun eta amar pesetan kiloa salduta ere. Prezio orretan pozik erosiko zioin arakiñak.

– Bai, orixe egingo det: urte batzuek lanean erabilli ondoren, txorixotako salduko det.

Bazekien zeifiek egiten zitun lukaika ederrak astoen aragiakin.

– Debekatua omen dago ori egitea. Nik uste ez litzakela orrelakorik debeka bear; gai onakin edozeiñek egin dezake produto on bat; txarrakin ona egitea, ori bai dala benetako doia, arranopola! Orrelako gizonak ministraia izatea merezi du, ekonomi-ministraia, merkataritzakoa ala industriakoa... Edozer klasekoa. Oiek dituk gizonak, oiek. Urdai-azpikoakin edozeiñek egin dezake lukainka ederrik; baiña, asto zaarren aragiakin lukainka onak egitea, orretzek zeukak benetako meritua, orretzek!...

Pentsamentu oietan doala, pasa du Polborako tunela etxera bidean. Erdi-erditik zijoazen astoa eta nagusia bide zabal orretan. Une aretan orra or nun agertzen diran Kamilon bidetik bi motorista guardia-zibilak. Bien artean Kamilo eta bere astoa arturik, multa-agiria aterata, onela diotza aietako batek:

– Dónde va usted, señor?

– Yo?

– Sí, usted y su burro por la mitad de la carretera...

– Vamos a “Buenos Aires”.

– A Buenos Aires, señor?

Adarra jotzen asi zirala, konturatu zan Kamilo eta onela eraso zien:

– Sí, señor, a Buenos Aires. Allí vivo yo que he sido pampero y allí llevo a mi burro por este camino.

Multa-agiria gorde eta eskubiko beatzakin bere buruan jira-buelta bat emanez, badoaz aurrera algaraz.

– Bai, bai, parre egizazute, nai badezute; baiña, ziri ederra sartu dizuet ustekabean. Ja, ja, jai...! Zuek ez dakizute nere etxearen izenik. Tok.

Etxera orduko konturatu zan Kamilo asto ura oso berekoa zala. Lenengo egunetik makilka asi bear.

– Asto madarikatu ori, segizak aurrera ikuilurarte!

– Au baño korta obeagoetan oituta nago ni, zuk zer usten dezu?

– Zer? Izketan ere badakik!

– I bezelako iñuzuekin ikasi nuan berbetan, astoka mundu osoari ari zera-tenoekin.. Au astakeria! Ura astakeria!

– Gizonak astakeriak egiten baditu, zer nai dek esatea!

– Oiek “gizonkeriak” dituzu eta ez “astokeriak”; guk geuk sentzu ohea agertzen degu zuek gizonok baiño.

– Arranepola! Beste orrenbeste ez diat sekulan aitu... Astoak, beraz, gu gaituk...?

– Ez, astoak geu gera eta zuek gizontxoak zerazte; guek baiño belarri txikiagoak eta buruak eskasagoak eta ni txerri-korta orretan ez naiz sartuko, aurretik apur bat txunkuntzen ez badezu.

– Ezetz? Bai orixe, sartu bearko!

Astoak aurreko bi anak lurtean tinko sendotu zitun eta alperrik ibilli zan Kamilo astoari atzetik bultzaka, ikuiluan indarrez sartu nairik. Azkenik, gorozti-makilla eskuan artu eta xenperrenak ematen asi zitzaion Periko Fortunari.

– Indarkeria dezute nagusi zuek gizontxoak, indarkeria. Eta indarkeriz zer irabasten dezute? Abereak eurak baiño buru eskasagoa agertzea; besterik, ez. Indarkeriak indarkeria sortzen du etengabeko abiadan, neurririk gabe, azkenik gabe... Oianetan ez dago zuen aiñako piztirik. Aiek indarra, jana billatzeko, erabiltzen dute; zuek, berriz, zertarako? Besteak zuen mende zapalduta ikusteko.

Kamilo zegoen ao-zabalik astoari begira. Ijito euskalduna etorri zitzaion burura, astoa saltzerakoan, paioari onela esaten: Begira, begira; ez egon albo-

ra begira... Eta, asto itsua saldu zion paioari. Gero protestan etorri zitzaion esanez: Asto itsua saldu didazu iruzurrez. Ez da iruzurra. Nik garbi asko esan nizun: begira, begira, ez egon albora begira eta zuk ez diozu begirik bagiratu... Au, asto au-zion bere kasa-ijitoren batek erekutsitakoa izango degu; Antonek, ordea, ez dit ezertxo ere adierazi. Onela eraso zion Perikori:

- Nungo ijitoen eskolakoa aiz i?
- Ijitoak Ejitotik badatoz, ez zabilta ain urrun ere...
- Ungriatik, motel. Ez al dakik ori ere?
- Ungriatik, Ejitotik.. I nundik agertu aiz, ba?
- Urrunagotik. Eguzkiaren sorkaldetik. Reinkarnazioaren berri ez al dizu iñork sekulan eman?

- Zer arraio da reinkarnazioa?
- Mundu onetan egindako okerrak zunzendu aal izateko, beste norki edo zerki batean agertzen gera birjaiota, il da gero. Birjaiotze ori da reinkarnazioa.

- Zer zorakeri dek ori?
- Ez da zorakeria. Tibeteko Lama nagusia, Espainiako umetxo batean birjaio da: ura il zan une berean jaio zan umea. Lau urtez ibilli dira aur orren billa Tibeteko Erliio-agintariak.

- Tibeta, jo zak tronpeta. Zer arraio ari aiz?
- Bizitza bateko okerrak, ondorengo beste bizitza batean ordaindu bear dira aizkenerarte; orduan izango da betiko atsedean erabetekoa.

Kamilo zegoen amesetan, entzuten zuena sinistu eziñik.

- Beno, beno, ni Buruzurinean neurritik pasa nauk eta eztabaida auek ameskeri utsak dituk.

- Bai, bai, ameskeri ederra. Zu eta Anton Burusoil nundik agertu ote zerate? Bikote polita. Zuen aurreko bizitza aretan, zer ote ziñeten zuek?

- Ez gera berdiñak animalia eta gizona, txotxo.
- Aizu, Kamilo, animalitik sortu zan gizona eta biak egin zitun Jainkoak; batetik bestera pasatzea gauza erreza da.

- Ni asto biurtu!

- Zailagorik ere egin litzake. Bat iltzen danean... Baiña zer da iltzea eta jaiotzea? Errealitate Aundian bat iltzen danean, Lurrean artzen du bizia eta Lurrean iltzen danean, berriz, Errealitate Aundian biernetzen da. Ez dago Eriotzarik, Birjaiotzearen nekea baizik. Eriotzaren neke-naigabea, Jaiotzaren neke-naigabea da.

Kamilori garunak jira-biraka asi zitzaizkion kaska-ezurrean.

- Tabernan eraten aritu gera, baiña ainbeste?!

- Ez, Kamilo, ez zaude amesetan. Animak dabiltzen mundua, Errelitate Aundia, era guztietako bizidunez beterik dago: abereak eta gizonak naasian, biak bait dira Izakien garaia. Ni ere asto biurturik nabil; orain milla urte, ordea, Song Mandarina nintzan Txinan. Lo artu nuen betirako eta nere gorpua ez zuen ezertako balio. Anima, berriz, argi urdinskea, Zillarrezko Galartsuari lotuta zegoena, askatzen joanik, aizkenerako libre gertatu zan eta ibillearen ibilliz, gela txiki batera jo zuen. Bertan eseri zan eta aurrez-aurre zeukan pareta desagertu egin zan eta, bere orde, animaren bizitzako gertaera guztiak argitu ziran, Akasha-ren Liburuan idatzita daudenak. Egiñak eta utsak. Asmo onak betetzeke, eta txarrak beteta, gertakizunik xeenak eta okerkeririk txikienak, guztiak zeuden an begien aurrean... Andik, egan, gela aundi batera; Animaren Munduko Izakiek an zeuden bere zai. Ez zuen iñork salatu bearrik; berberak eman zien okerkeri guztien berri eta betegabe utzitako asmo on guztiena ere bai...

- Zorakeri multsoa esaten ari aiz.
- Zergaitik zorakeri...? Beste Aldeko Animen Munduko gertakizunen berri jakintsuek bakarrik dakite...
- Astoak ere bai.
- Gogora zazu nundik natorren. Nere historiaren berri ematen ari nazaizu. Anima an zegoen epai-laguntzailleen mende. Benetako epaillerik ez zan, laguntzaille eta konsejuemailleak baizik; norbera da bere buruaren epaille. Aiek arretaz aztertu zituzten bizitza berrirako bearko zitun doai eta birtuteak. Gero bere gorpuaeren egoera ikustera joango zan anima eta ondoren izango zuen deskantsua (urte batzuek, eunka urteak) eta arrezkero laguntza emango zioten, kondiziorik onenak billatzen, bizi berri egoki baterako.
- Eta, gero zer ifluxentekeri dator?
- Song Mandarinaren Anima Lurrera biurtu zan bere gorpua ikustera eta ondoren, deskantsurako presto zegoen Anima, Beste Aldeko Lurrera itzuli zan.
- Zertara?
- Etorkizuna aztertzeraz eta bien bitartean, ordu artarako, denbora eta era egokiak gertatzen ziranerako, bera Anima ori prestatzera.
- Ez dago ain gaizki, baiña Eriotza Lur onetako nekeen azkena besterik ez bada, zergaitik diogu ainbeste bildur?
- Beste Munduko pozak bakarrik gogoratuko baginduz, askok ez genduke Emengo nekea jasoko eta orregaitik sartzen da Eriotzaren Bildurra.
- Zertarako bildurra? (Kamilo panpero eta baserritarra izanik, badu bere filosofi naturala ere; Perikogandik jasotako kutsadura ez bada...).
- Ezezaguna dan Orok sortzen digu bildurra. Bildurrak, ordea, adore ematen digu, alperkeriaren mendean erortzeko arriskua agertzen danean...
- Ire itzetan zorakeri asko zegok eta orain galdera bat: zertan biurtu induen Txinako Mandarinara izan ondoren?
- Mandarina nintzala okerkeri asko egin nituen arrokeriz eta nere okerkeri ori makurtzeko, zaldi baten gorputzen sortu ninduen; baiña, nere aurreko bizitzari eta egoerari begirunea izanik, Frantziako Erregearen zaldi-kortan jaino arazi ninduen.
- Erregearen ikullutik ijituen eskuetara...?
- Zure eskuetan baiño obe. Ni Frantziako erregearen korta ederrean bizi nintzan laisterketarako zaldi. Apaiña oso eta liraiña. Arroputsa. Bestelako lane-tan ari ziren zaldiei parre egiten eta iseka. Mando eta astoei, zer esanik ez. Neretzako lana zan urria eta mantenua ederra. Lana neurrian, disgusto gutxi eta mokautxo gozoak sarri-sarri. Beti garbi eta atsedenean. Noiz-beinka las-terketatxoren bat. Erriz-erri Erregearen Kortearekin batera.
- Ez itzan gaizki bizi, alazankoa!
- Bai, aberea izateko, nai baiño obeto. Nere zoritxarra Doniane Loitzunen gertatu zitzaidan. Eunka urte dira; baiña, alaz ere malkoak irtetzen zaizkit begietatik bizitza ura gogoratzean... Laisterketa galdu nuan Pirineetako zaldipottoka baten aurrean. Korteak alde egin zuanean, bertan utzi ninduen kalegarbiketarako. Zikin-gurdiari tiraka egun osoan, egunsentitik illunabarreraiño: jana urri eta lana ugari. Munduaren aldakaitza! Nere itxurari begira, onela ekin zion bersolariak:

“Ona sei bertso kale
garbitzailleari,
señaz beren izena
dan Jose Mari
Erreza lezazkike
iru Avemari
indarra etortzeko
zaldi gaixoari.
Animali ori
erruki zait neri
falta du ugari
egoteko lodi,
kartoiakin egiña
dala dirudi”.

Nerekin lotzatu zan nere nagusia eta arakiñari saldu nindun.

– Txorixotarako? (Nere burutasunak asma ote ditu morroi onek?).

– Bai, lukainka ederrak egin zitun, itxuraz beintzat. Badakizu, pipar-gorri ugari eman ezkerro...

– Pipar-gorriak beste akatsak ezaltzen ditu. Errerz saldu al zitun asto-lukaikak?

– Aiek zaldi-lukaikak ziran; baiña, zaldi arek aragi gutxi eta ez ziran ain onak ere gertatu.

– Alaz ere, salduko zituzten.

– Doniane Loitzunetik Terranobara zijoazen ontziek janari eta edari asko bear zazpi illabete osoak itsasoan ibiltzeko. Lukaika aiek merkeak eta itxura onekoak ziran; beste aldetik, berriz, arrantzaleak arraina ugari izaten dute eta okelea nai. Urdaia, sesiña, koipea, txerrikia eta, al zuenak, urdai-azpikoa. Onek eta zaldi-lukaikak ez dute prezio berdiña, ezta ontzien aberastasunak ere. Batzuek aundiak ziran bosteun eta geiago toneladakoak, bale-arrantzarako. Beste batzuek eun tonelada eskas izaten zituzten; auek bakailautarako. Era orretako pinaza batera saldu ninduen. Barku artako 16 urteko mukizu batek onela idatzi zuen bere etxera Terranobatik: Emen nago ni egunero patas de kuto eta karne de mono janez; igandetan, berriz, asto-lukaikak. Nere lotzakizuna orrelakoak jakinda...

Kamilo zorabioak artuta zegoen astoari ao-zabalik begira. Amesak ote ziran ala pattarraren lanak? Zoratzten asita ote zegoen? Astoaren itz-jario arrek ez zion onik egiten eta ebagitzea erabaki zuen:

– Itzeetatik naikoa dek.

– Naikoa? Ez oraindik. Nere garai artako pekatuak “Buenos Aires”en ordaindu bear Kamiloren mendean, aurretik Anton Burusoilaren eskutik pasata gero. Bikote ederra! Kirten galantak! Baiña, zuk ni ez nauzu indarkeriz menperatuko. Biok zerazte berdiñak; burugogorrek etaitsuak. Sudur-aurrean dezute-na ere ikusten ez.

– Ago ixilik, madarikatu ori! Bestela ez zaik bizkarrean egurrik paltako.

– Ni ez nauzu makilka ixilduko.

– Ezetz?

Nagusiak, eskuetan makilla bat artu eta, nun ematen zion begiratzeke, belerrietan jotzen asi zitzaion. Astoak bere aldetik, egurra geldi arazteko, ortzakin besotik eldu zion. Baita apurtu ere. Ez zion miñik eragin nai; baiña, oke-

rra orrelaxe gertatu zan. Kamilok, bere amorru artan, tiro bateko eskopeta zaarra artu eta, begien artean, basurdetarako zeukan kartutxoa uztu zion. Astoak errukiz begiratu arren, nagusiak itsu-aldi artan ez zuan ezertxo ere ikusten, bere amorrua baretzea besterik. Astoa lurrean eta ixilik ikustean, orduantxe lasaitu ziran Kamiloren barrenak.

Astoa erositako une berean artutako asmoa, orain beteko zuen uste baiño lenago. Inguruko erri batean txorixogile famatua bizi zan eta mezua bota zion, bazuala astarra ederra, bere lan aietarako egokia eta etortzeko, alba aurretik, bere baserriaren oinpean zegoen bide zabalera. Istripuz akabatu zitziola eta kezkarik ez izateko.

Bigaramonean an zeukan Kamilok astoa lau zatitan, kamiño baztarrean oso kurioso ipiñita. Eraman zuten; baita lukaika ederrak egin ere. Andik laister, Pasaian bakailautarako zebillen ontzi baten nagusiak lukaika-sail osoa erosi zuen. Berriro ere gure astarra Terranobarako gertatu zan, beragoko mailan: zalditik astora. Bere aurreko bizitzen okerkeriak zuzentzeko astirik ez zion Kamilok eman eta berriro reinkarnaziora jo bearko zuen. Bere aragi guztiak Groenlandiako itsasoetan zielarik, nun biziberrituko ote zan berriro...

Indarkerian bizi izanik (indarkeria egin eta indarkeria jaso, alegia), indarkeria lege duten piztien artean biziberritu omen zan, Groenlandiako artzazuri-kuma batean. Suerte oberik izanen ote zuen Eskimalen artean? Gerora jakin genduen artzazuri ederra egiñik bizi zala izotz-arteke errege. Zori txarrez, ordea, tranpa batean erori eta katigu berriro giza-indarkeriaren mende. Aurretik Txinako Mandarina izateak ez zion batere onurarik ekarri ondorengo bizi-berritzeetarako.

Eskimaleak lau urdaiazpiko egin zituzten bere gorpuakin eta negurako an zeuzkaten izotzetan gorderik. Baiña (beti izaten da baiñaren bat) Son Mandarinak, bere Besteko Errealitate Munduan, beti topo egiten du euskaldunekin; barriro ere mutiko gazte arrantzalea esku artean. Oraingoan, getariarra. Bakailautan joanik zan Kanada ingumarietara eta, indioekin zeuzkaten ar-emanetan, neskato begi-beltz batekin maite mindu zan eta udeazkenaldiko gau batean, orra izaki berri bat sortu, erdizka euskaldun, erdizka eskimal, tximia beltza, azala beltzarana eta begiak urdin-urdiñak, Udara baiño lenen jaio zan ume-txoa. Ezkondu arazi zituzten biak udazkena orduko. Eztaiak egin zituzten alakoak eta ez nolanaikoak. Sei sagardo barrika eskeiñi zitun kapitanak barruan zeukenetatik eta eskimalek, beuren aldetik, artzuri gazte baten urdaiazpikoak. Son Mandarina, Periko Fortuna, euskaldunen tripetara berriro. Nora bidalduko ote dute oraingoan? Bear bada, onezkero deskantsua egokituko zitzaion betirako, Akhasa Liburuan ala idatzita balego.

Ori, ordea, susmo bat besterik ez zan gertatu; indarkeriaren zurrunbilloan sartuta zegoalarik, Ekialdera bota zuten orain ere aizken probarako Azken Gerra Nagusian partaide izateko, Japongo Errege Jainkoaren alde bizia eman zezan. Orra nun Periko Fortuna kamikaze biurtu. Eskeintza osoak, deskantsu oso merezi.

Arrinda'tar Anes